

vételével tehermentesíti az elnökséget. *Állítólag az ügyosztályt később külön népművelési minisztériummá akarják kifejleszteni, hozzácsatolva a propagandát is.*

Szlovákia kultúrpolitikájával kapcsolatban meg kell jegyezni, hogy Sivák iskolaügyi miniszter nemrég az iskolán kívüli népművelésről hosszabb exposé mondott a parlament kultúrbizottsága előtt. A beszédet teljes fordításban röviden pótlólag csatolom.

A „Slovenska liga” című egyesület, (4) amelyet még a Csehszlovák rezsim alatt 1923-ban alapítottak Pozsonyban, ma is folytatja tevékenységét. Újabban a magyar községekben szervezi a szlovák kisebbségi iskolákat, amelyeket ő maga tart fenn.

Igen célszerű volna nálunk iskoalegyesületet alakítani, amelyik legalább részben átvonná az állam vállairól a kényes feladatot; nemzetiségi területeken magyar iskolák létesítését.

JEGYZET

- (1) *Andrej Hlinka (1864. szept. 27-1938. aug. 16.) – szlovák pap, politikus. 1889-ben szentelték pappá, 1895-ben bekapcsolódott a Katolikus Néppárt munkájába, de 1901-ben, a párt nem eléggé következetes nemzetiségi politikája miatt kilépett abból. 1901-ben a Szlovák Nemzeti Párt vezetőségi tagja. 1906-ban izgatás miatt két év börtönbüntetésre ítélték. 1913-ban megalakította a Szlovák Néppártot. 1918 és 1938 között a prágai parlament képviselője, 1925 és 1938 között a róla elnevezett Szlovák Néppárt elnöke.*
- (2) *Az 1939. július 25-i, 185. sz. alkotmánytörvény 95. paragrafusa szerint: „A nemzetiségi csoportoknak az alkotmányban foglalt jogai annyiban érvényesek, amennyiben ugyanazokat a jogokat tényleg a szlovák kisebbség is élvezzi az illető nemzetiségi csoport anyaállamának területén.”*
- (3) *A Magyar Párt 1939 és 1945 között működött Szlovákiában és az 1936-ban létrejött Egyesült Magyar Párt utódának tekinthető. Vezetője gróf Esterházy János volt.*
- (4) *Slovenská liga (Szlovák Liga): A szervezetet valójában 1920. október 22-én alakították meg Pozsonyban. Deklarált célja volt, hogy Dél-Szlovákiában elsősorban tehát magyar többségű területeken) szlovák óvodákat létesítsen. Tényleges feladata azonban szlovák tanítási nyelvű elemi és polgári iskolák szervezése volt, s a magyar szülők rászorítása arra, hogy gyerekeiket szlovák iskolába írassák. Ezt különböző módszerekkel érték el, például a liga szervezte iskolákban ingyenes tankönyvellátást és étkeztetést biztosítottak.*

BÁN D. ANDRÁS

A művészet, népművészet szerepe a környezeti nevelésben

A környezetvédelemnek nyilvánvalóan nem csupán az a szerepe az életünkben és az emberi közösségek életében, hogy fizikai, vegyi és biológiai vonatkozásban igyekezzen fenntartani és megőrizni szűkebb és tágabb környezetünk összhangját. A természet szépsége, harmóniája, képzeletet mozgató és formáló képződményei éppen ilyen fontos részét alkotják annak az értéknek, amit a környezet jelent, csak éppen nem lehet milligrammokkal, decibellekkel, tisztasági fokokkal vagy szennyezettségi százalékokkal kifejezni. Az erdőzűgást, a madárdalt, a patakcsobogást vagy a tücsökciripelést nem szabad a romantika és a nosztalgia haszontalanságai közé hajítani, hiszen ezek a környezeti kultúra fontos elemei, a biológiai értelemben vett ökológia mellett a szellemi, lelki környezet, vagyis ökológiai harmónia, összhang részei.

Az emberekben mindig megvolt a vágyakozás erre a természetes összhangra, erre az évmilliók, évezredek által tökéletesített, vagy ha úgy tetszik istenalkotta harmóniára, kiegyensúlyozottságra. Aligha véletlen, hogy a képzőművészek oly gyakran találták meg témájukat a természetben, de a zeneszerzők és más alkotók műveiben is sűrűn megjelenik a természet valamelyik eleme. És nem csak most, a XX. században, amikor az em-

beriség egyre inkább elszakad a természetes környezettől, hanem a XVI.-XVII. században is, mikor még nem kellett órákat utazni ahhoz, hogy találkozzunk a természet egy-egy érintetlennek tűnő darabkájával.

Igen, a természeti környezet, akármennyire is kiszakadtunk belőle, állandó vágyakozás tárgya maradt az emberek mélyebb érzéseit kifejező művészetek számára. S nem csak az úgynevezett „magas” művészetben találjuk meg a *természetes összhang megjelenítésére való törekvést*, hanem a népművészetben is, ami természetesen semmivel sem „alacsonyabb” rangú, mint a „magasnak” nevezett, sőt évszázados, évezredes gyökérzetével, közösségi csiszoltságával, az emberiség kultúrájának egyenrangú rétegeit hozdozza. Egy népdal éppen olyan tökéletes alkotás, mint egy Bach fuga, írja Kodály –, s mint oly sok másban, ebben is igazat kell neki adnunk. A népdalok természeti képei, a faragások, szöttesek, varrottasok virág- és állatmotívumai mind-mind a természet által megtestesített esztétikum elismerését, igénylését, *újjáteremtésére való törekvést* mutatják.

A természet nem öncélúan szép. A virág színe és illata, a madár dala, a tücskök cripelése nagyon is praktikus célokat szolgál. Csak az ember képes fölismerni benne az esztétikumot, a szépséget, a lelki gazdagodást szolgáló elemeket.

Ha képes! Mert környezetünk rohamos pusztítása, s az ez iránt megnyilvánuló, egyre aggasztóbb méreteket öltő közömbösség azt mutatja, hogy mind kevesebben ismerik föl a környezetben rejlő esztétikai, művészeti értékeket, ezek társadalmi jelentőségét. Azt még talán megértik az emberek, hogy koszos a folyó, bűdös a levegő, elsavanyodott a talaj, de hogy mindez a körülöttünk lévő szépség elpusztulását is jelenti, azt egyre kevesebben.

A silány művészet és a silány környezet, ami egyre inkább körülvesz, bekerít, sőt elborít bennünket, együttesen fejt ki lélekölő hatását. Hiszen a művészeti és a természeti szépség iránti igény, vágyakozás is egymást kiegészítve jelentkezik, őrizni, újraéleszteni is csak együtt lehet.

A Magyar Művelődési Intézetben ezeknek az összefüggéseknek a felismerését követően indítottuk meg a néphagyomány és a népművészet értékeinek az oktatásban való érvényesülését erősíteni kívánó munkánkat. Ennek első állomásaként tanácskozást szervezünk ennek módszertani kérdéseiről. Meg kell szeretetni a leendő pedagógusokkal mindazt az értéket, amit a népművészet hordoz, hogy azután a gyermekekkel is meg tudják szeretetni. Nem tanítani kell, hanem elkötelezettké kell tenni a pedagógusjelölteket, diákokat a hagyomány iránt.

Az az elvünk, hogy nem kell külön oktatni a néphagyományt, ezzel nem mint külön tantárggyal kell terhelni a pedagógusjelölteket és az iskolákat, hanem a tananyagba ötvözve, vagy a tananyagon kívüli tanfolyamok keretében kellene megkísérelni a leendő pedagógusok értékrendjének áthangolását.

Ennek három fokozata képzelhető el:

– múzeumi kiállítások, szakirodalom segítségével ismertetni meg velük a néphagyomány szerteágazó szépségét;

– beleépítve a népi kultúrát a közvetlen környező világba, mint ahogyan a táncházmozgalom is formálta, alakította az ebben résztvevőket. Aki megtanult egy mezőségi vagy gyimesi táncot, az lehet, hogy hamarosan nyakába kanyarít egy, a vidékről való tarisznyát, vagy szobája falára akaszt egy onnan származó szöttest;

– s végül az a legjobb, ha a diák és a leendő pedagógus is gyakorolja a legkülönbözőbb népművészeti területeket, s ehhez legcélszerűbb, ha az ilyen jellegű táborokban korongol, sző, farag, táncol, énekel, citerázik.

A Magyar Művelődési Intézet ilyen táborokat kíván 1993-tól szervezni minél szebb és eredetibb környezetben.

Nem az a cél, hogy népművészeket, néprajzosokat neveljünk, hanem az, hogy olyan emberek kerüljenek ki az iskolákból, akiknek értékrendjében megfelelő helyre került a népművészet és általában a néphagyomány.

Mindez természetesen nem pótolja azt, amit a Magyar Rádió és Televízió az effajta értékek iránti elkötelezettségek hiányában elmulaszt.

Nagyon fontos, hogy a környezetvédelem különböző tényezői, mint az ökológiai, a környezeti nevelés is egyre inkább tudományos alapokra kerüljön. Mint ahogy a biológia, a kémia stb. mellett az ökonómiának is szerepet kell benne vállalni. Csak így lehet a környezetvédelem szent és nemes ügyét kimenteni a nosztalgizáló széplelkek és a csak napi kérdésekre koncentrálni tudó politikusok karmai közül. Hogy betölthesse legszentebb feladatát: földünkön évmilliók során kialakult természetes harmónia fennmaradását, az emberiség életben maradása esélyének növelését.

A népművészetre és általában a művészetre nevelés egyebek között ezt a célt is szolgálja. Mert – és most ismét Kodályt idézem – a kultúrát – s nyilván semmiféle kultúrát – nem lehet örökölni. Azt minden nemzedéknek újra és újra meg kell magának szereznie.

HALÁSZ PÉTER

130 éve született a magyar fonomimika megteremtője

A Tankönyvkiadó 1990-ben megjelentetett A magyar olvasástanítás története könyv szerzői a fonomimikának és Tomcsányiné Czukrász Róának nagy jelentőséget tulajdonítottak. Engedjék meg, hogy a 130 éve született Czukrász Róza előtt életrajzával letegyem a megemlékezés rózsáit.

Czukrász Róza 1863. február 8-án született Kolozsvárott. Kezdő iskolás évei az átmeneti időre estek. Egy karácsonyra kapott „Képes abc”-ből és az álmoskönyvből tanult meg olvasni négy éves korában. *Műnszter Edénéhez* a kolozsvári leányiskola tanítónőjéhez öt éves korában került, s akkor már folyékonyan olvasott.

Az írást nehezen sajátította el. Hét éves, amikor nagynénjéhez Bukarestbe kerül. Ott az angolkisasszonyok egyik elemijébe jár. A tannyelv német. Az apácák között magyarok is voltak, akikkel anyanyelvén beszélhetett. De az írást az iskolában sem tanulta meg. A szabadságharc leverése után ott telepedett le Szotyori Emanuel, aki szépírást tanításával kereste kenyerét, magánúton tőle tanult meg írni Czukrász Róza.

12 éves korában került haza Kolozsvárra. Ekkor a nőemancipáció jegyében nagy fejlődésnek indult hazánkban a nőnevelés. Az állam igyekezett, hogy a felületes ismereteket nyújtó magán-nevelőintézetek helyett, általános műveltséget adó középiskolákat indítsanak nők számára. Ezt a jó példát követték több helyen a különböző vallási felekezetek. Az említett kolozsvári leányiskolát hat osztályosra fejlesztették. Majd a 7-8. osztály bevezetésével a felső leányiskolának megfelelő intézményt állítottak fel. E két osztály elvégzése után Czukrász Róza felvételt nyert a kolozsvári állami tanítóképzőbe.

1880-ban 17 éves korában végezte el az akkori hároméves képezdei tanfolyamot, s tett képesítőt, de oklevelet később a 18. életév betöltésekor kapta meg.

Kitűnő oklevéllel a kezében nem kapott állást. Ideiglenesen házitanítónőnek szegődött falura. A tanítványok magánvizsgái jól sikerültek a kolozsvári ev. ref. kollégiumban. A tanárok felfigyeltek a lelkiismeretes felkészítésre. Révükön sikerült kinevezést kapnia a kolozsvári elemi iskolához (1884).

Életére, fejlődésére nagy befolyással volt az új környezet. A kolozsmegyei tanítóegylet központi köre nevelésügyi és könyvbírálo bizottságot állított fel, melyeknek önkéntes tagjai hetenként felváltva tartották üléseiket. Céljuk volt: tanulmányozni és tisztázni a nevelő-oktatás fontos kérdéseit, magasabb színvonalra emelni annak feladatait, alkalmat adni az ifjú nemzedéknek a művelődésre, a szárnypróbálgatásra, végül szellemi táplálékot nyújtani a tanítóegylet lapjának a *Család és Iskolá*-nak.